

Murkov jezikoslovni delež pri aktualnih vprašanjih slovenske skladnje

Andreja Žele

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI 1000 Ljubljana;
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana;
Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred za filološke in literarne vede,
Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana, andreja.zele@ff.uni-lj.si, andrejaz@zrc-sazu.si

---

Murko je v za tisti čas aktualno in sodobno evropsko jezikoslovje posegel s svojo obsežno študijo o naslonkah in o lastnostih naslonskega niza v slovenščini; s to obravnavo se je lotil vprašanja besednega reda in z njim povezane aktualnostne členitve besedila. To pa so bistvene prvine v opisu skladenjskih lastnosti vsakega jezika.

Ključne besede: slovenščina, besedni red, naslonke, naslonski niz, aktualna členitev besedila

Murkos Beitrag zur europäischen Sprachwissenschaft stellt seine umfangreiche Studie über Enklitika und Wortstellung in der slowenischen Syntax dar. Darin thematisierte er die Frage der informativen Hierarchie des Textes hinsichtlich der Gliederung nach Aktualität (Thema-Rhema), die zu wesentlichen Elementen der syntaktischen Beschreibung einer jeden Sprache gehört.

Schlüsselwörter: Slowenisch, Wortstellung, Enklitika, Klitikakette, Thema-Rhema-Gliederung

Murkova jezikovna in jezikoslovna stališča

Napovedano komentiranje jezikoslovne razprave je dobro vključiti v splošnejši okvir Murkovih jezikovnih in jezikoslovnih stališč. Tako je po njegovem mnenju pri jezikoslovnem razvoju določenega jezika potrebno pregledati, v kolikšni meri je ta jezik obdelan na govorjenem, leksikalnem in dialektološkem področju, in s tega vidika najvišje med slovanskimi jeziki postavlja češčino (Murko 1937a: 484).¹ Prepričan je namreč, da se razlagalni ključ za pretežno večino

---

¹ Murkove razprave med drugim razkrivajo tudi izčrpno proučevanje in ovrednotenje zlasti del J. Kopitarja, V. S. Karadžića, F. Miklošiča, V. Jagića, V. Oblaka, K. Štreklja, J. Kollárja

jezikoslovnih pojavov v slovanskih jezikih, in s tem tudi v slovenskem jeziku, skriva v dobrem poznavanju narečij in narečnih govorov. Ob tradicionalni zgodovinski slovnici postavlja v ospredje »študiranje živega jezika« (Murko 1899: 215). Z občudovanjem komentira Oblakove dialektološke študije in čudi se tudi zgodnji korespondenci V. Oblaka z J. Baudouinom de Courtenayjem (Murko 1937a: 265); podpira Oblakove ugotovitve, da se ne more govoriti o »posebnem življenju kakega narečja, ampak le o mejah teh ali onih jezikovnih posebnosti jako različnega geografičnega obsega in jako različne starosti« (Murko 1899: 245). V predstavljanju in komentiranju naveze Oblak – Škrabec, čeprav so to večinoma samo interpretacije že odkritega in le deloma tudi lastne presoje, se odkriva tudi Murkovo dobro poznavanje razvojnega slovanskega glasoslovja (Murko 1899: 182–183). Pri ocenjevanju normativnih priročnikov pa Murko pripominja, da mora biti pravopis sestavljen za navadnega neznanstvenega uporabnika, tj. narejen za vsakdanjo rabo (Murko 1899: 280). Za slovnico in slovar pa je po njegovem mnenju ravno zaradi nujnega poznavanja zgodovinskega razvoja morfoloških in skladenjskih pojavov bistveno tudi dobro poznavanje najstarejših slovenskih rokopisov (Murko 1899: 150, 170–171, 177). Treba je še dodati, da je 19. stol., še zlasti njegova druga polovica, obdobje postopnega izoblikovanja in ustaljevanja jezikoslovnega izrazja, in M. Murko se je zavzemal tudi za čim bolj nedvoumno oz. natančno uporabo jezikoslovnega izrazja.

Ni naključje, da se je Murko lotil tako vseobsegajočega pojava, ki vključuje tako glasoslovje, oblikoslovje kot skladnjo oz. besediloslovje in hkrati tako govorjeno kot zapisano slovenščino.² In čeprav samo na videz marginalne ravno naslonke oz. besedne oblike v vlogi naslonk kljub izgubljanju naglasa ohranjajo svojo (vsaj osnovno) samostalniško, glagolsko ali prislovno vrednost,³ vključno z naklonskostjo, tako da tudi naslonski niz predstavlja skladenjsko-prozodijsko enoto, ki bistveno oz. odločilno vpliva na sporočanjejsko perspektivo ubesedenega; med skladnjo in prozodijo se torej odpira tudi besedilni vidik obravnave. Nizanje naslonk namreč ustvarja razmerja in ravno ta razmerja oz. njihovi

---

idr. Murko je dobro poznal delo Miklošičevega učenca V. Jagića, ki naj bi skupaj s predhodnikoma Kopitarjem in Miklošičem tvoril »trozvezdje dunajske ali avstrijske slavistične šole« (Slodnjak 1954: 70). Dobro poznavanje živih slovenskih narečij je Murko priznaval tudi Oblakovemu nasledniku K. Štreklju. Sploh je zelo cenil Štrekljevo filološko širino in združevanje obsežnega filološkega znanja na različnih področjih delovanja – v fonologiji, oblikoslovju, skladnji in pomenoslovju (Murko 1962: 165).

² Možnost obravnave naslonk z vidika glasoslovja, besedoslovja, oblikoslovja in skladnje se navsezadnje pomenljivo potrdi tudi v Slovenski slovnici J. Toporišiča (1976).

³ Lastnosti naslonke oz. besedne oblike v naslonski vlogi so skladenjskopomenska in naglasna odvisnost od naglašene predmetnopomenske besede v neposredni bližini (Toporišič ⁴2000: 112–113, 671).

razmerijski pomeni opozorijo na bistveno vlogo, ki jo imajo pri (so)oblikovanju sporočilnega pomena.

Namen tega prispevka je predstaviti in hkrati ovrednotiti tiste Murkove poudarke in ugotovitve, ki so za obravnavo slovenske skladnje ostali bistveni in aktualni do danes. Seveda je treba zapisati, da Murkovo delo o naslonkah ni ostalo neopaženo; opaženo in s tem vsaj delno ovrednoteno je bilo že takoj in v prvih desetletjih po nastanku (S. Škrabec, A. Breznik), upoštevano je v slovnici in drugih monografijah o slovenski skladnji (J. Toporišič ¹1976, ⁴2000, 1982: 174–177), in še v nekaterih razpravah zlasti z natančnejšo obravnavo tudi pogojev izpusta in dodatnih uvrstitev v naslonski niz (J. Orešnik 1985, 1986); v kontekst raziskav naslonk, skladnje in prozodije pa ga vrednotenjsko vključujejo najnovejše razprave po letu 2000 (A. Peti Stantić, J. Sever Torkar).

Z metodološkega vidika je danes občudujoč obseg razprave o enklitikah, ki si prizadeva zajeti tako razvojni opis rabe naslonk z vključevanjem narečnih posebnosti kot tudi opis aktualne knjižne rabe s konca 19. stoletja, s primerjalnim in kontrastivnim komentiranjem rabe naslonk še v sosednjih vplivajočih jezikih, npr. v nemščini, hrvaščini, srbsčini in italijanščini. Besedilna obravnava se uresničuje med skladnjo in prozodijo, tako da je v razpravo o problematiki prepoznavanja naslonk v slovenščini in zlasti tudi postopnem uzaveščanju rabe naslonk vključena tako nevezana kot vezana beseda. Murkova razprava zlasti opisuje in delno komentira rabo naslonk,⁴ tako z razvojnega vidika kot z vidika takratne aktualne rabe, tako v zapisani kot govorjeni slovenščini; pomen govorne slovenščine še poudari opozarjanje na stavčno intonacijo in ritem. Izhaja iz obsežnega in raznolikega gradiva in vsi zgledi so dokumentirani, kar kaže na upoštevanje dejanskega tako časovno kot zvrstno heterogenega korpusa celotne takratne slovenščine; tako premišljeno časovno-zvrstno sestavljena zbirka besedil bi lahko med drugim bila tudi solidno izhodišče za preučevanje narečne skladnje.

V kontekstu razvoja slovenske prozodije in skladnje bosta omenjana še dva slovenska jezikoslovca, ki sta bistveno zaznamovala jezikoslovni razvoj slovenščine, to sta Stanislav Škrabec in Anton Breznik. In sicer: kaj je od S. Škrabca lahko Murko povzel in kako je Murka potem upošteval Breznik, kar je seveda pomenljivo za nadaljnji razvoj sodobne slovenske skladnje. Murkov način komentiranja Škrabčevih in Štrekljevih ugotovitev je do neke mere tudi dvomljiv in s tem tudi odprt za nadaljnjo razpravo; vendar verodostojnost Murkovemu komentiranju daje ravno sprotno potrjevanje na konkretnih zgledih, slednje pa

---

⁴ To je bila dopolnilna razlaga ob predstavitvah v slovnica; tudi v tem primeru se lahko ločuje raziskovalno jezikoslovje od slovnicega.

mu omogoča zbrano in hkrati izbrano gradivo, o čemer nas prepriča seznam virov in druge strokovne literature na začetku razprave.

In kar je zelo bistveno – razpravo oblikuje kot oblikoslovno-skladenjsko celoto; lahko bi iskali izgovore, da mu obravnava naslonk tako in tako ne dopušča drugačnega pristopa, vendar vseeno se v razpravi zelo logično in inteligentno izrazi tudi vzajemna povezanost oblikoslovne in skladenjske ravnine. Tudi z metodološkega vidika je tako celostna obravnava določenega jezikovnega pojava v slovenščini na koncu 19. stoletja zares vreden jezikoslovni dosežek, navsezadnje tudi z vidika slovenščine kot znanstvenega metajezika te razprave.

Murkove teze, povzete po njegovi razpravi *Enklitike v slovenščini* oz. v t. i. »novi slovenščini«, kot je sam poimenoval aktualno rabo slovenščine v drugi polovici oz. na koncu 19. stoletja:

(1) Utemelji upoštevanje razvojnega in sodobnega vpogleda na obravnavo naslonskega niza. Z vidika smiselne uporabe naslonk izpostavi S. Krelja, ki »se drži narodnega govora; za sintaktične preiskave smemo po takem le tega pisatelja rabiti brezpogojno« (Murko 1892: 51–52), medtem ko za Trubarja in Dalmatina pripominja, da »oba pišeta jednako neslovenske stavke [...] Trubar je v tem oziru pisal res nemščino s slovenskimi besedami« (Murko 1892: 52, 54). Tudi sicer se kaže, da so se tisti slovenski slovničarji, ki so se več ukvarjali s slovensko skladnjo, npr. V. Vodnik, P. Dajnko in F. Metelko, tudi najbolj uspešno spopadali s posebnostmi slovenskega besednega reda in zlasti z različno stopnjo njegove ustaljenosti oz. stalnosti.

(2) Dobro je ločeval med samostojno pomensko rabo besed, npr. *Ne bom tukaj*, in med skladenjskopomensko odvisno rabo besed kot naslonk oz. klitik, ki so zaradi svoje pomenske in skladenjske odvisnosti vsaj prvotno brezglasnice, npr. *Ne bom prišel* in *Nisem prišel* in še *Smejäl sem se* in *Nisem se smejäl* ipd. Polni pomen daje glagolu *biti* tudi naglas in lahko tudi »poseben poudarek«, npr. *Jè en Bog* (Murko 1892: 65). Z vidika govorne uresničitve Murko zagovarja tezo, da:

[...] vse oblike /lahko/ z ritmičnih vzrokov /dobijo/ postranski naglas [...] seveda se tudi drugače lahko oblike tega glagola /biti/ poudarjajo, če se nam ljubi: *Vem, da si mi odpustila, Jaz odpustil si ne bom* [...] razloček med *ón je rekel* in *on jè rekel* (Murko 1892: 66).

In še:

Kako je lahko čisto ritmična potreba merodajna, kaže jasno ta-le primer, v katerem nahajamo naglašeno in nenaglašeno *je* v jednaki funkciji: *Deklica je vstála, Jé lep prstan nášla* [...] (Murko 1892: 66).

Tudi:

[...] med *bodem* in *bom* ni sintaktičnega razločka in *bom* navadno ni enklitiška oblika [...] Enklitiški je *bom* prav za prav le toliko kolikor vsaka eno- in celó dvozložna beseda, ki v stihu in v govornem taktu lahko izgubi svoj naglas, če stoji poleg bolj močno naglašane. *Duh plemeniti sam bo nosil bóli ... A sreče vžíval sam ne bó nikoli* (Murko 1892: 67).

Tu se je Murko pogosto »čudil« zlasti Levstiku, da ni imel pravega odnosa do subjektivne pesniške stave, čeprav se ni izogibal različni rabi različnih oblik »dokler je še naravno pisal« (Murko 1892: 68). Sicer pa Murko ugotavlja, da je raba dolgih oblik praviloma tudi stilsko vezana na resne ali celo privzdignjene vsebine in še zlasti pogosta je v retoriki.

Pripominja, da naglašena nikalnica *ne* povezuje iste glagole tako v slovenščini kot v npr. italijanščini in nemščini, *To nisi ti – Questo non sei tu – Du bist es nicht* ipd. Naštevava še druge glagole kot *imeti*, *hoteti*, *smeti*, ki imajo tudi kratke oblike in so zato ob nikalnici lahko razvili svojo oblikoskladenjsko rabo, vključno z ustreznim stavčnim poudarkom. V naslonsko rabo z možnostjo izgube naglasa vključi tudi členke, ki je seveda nasprotje naglašeni medmetni rabi, ki je hkrati lahko tudi stavčno poudarjena (Murko 1891: 62–63).

(3) Oblikoslovno-skladenjska celovitost obravnave se kaže v komentirani rabi oblik (zaimenskih in glagolskih):

Kar se tiče daljših in krajših zaimkovih oblik bodi glavno pravilo: krajše oblike se rabijo vselej, če ni posebnih vzrokov za rabo daljših. To pa se godi: 1. Če je zaimek logično naglašen, sploh če je poudarek na njem ali pa se z namenom nanj polaga; popolnoma jednako se rabijo imenovalniki osebnega zaimka, 2. po predlogih; tukaj je treba omeniti, da se v tož. poleg daljših oblik *mene*, *tebe*, *sebe* lahko rabijo tudi krajše z naglasom in brez naglasa; isto tako večina oblik zaimka *ъ* (glej oblikoslovje).

Za pogostejšo rabo daljših oblik navaja vzrok začetek ali konec povedi – oba sta pomembnejša kot preostali deli povedi. Drugi vzrok rabe daljših oblik je t. i. emfatično oz. čustveno vzneseno poudarjanje zaimka, npr. *Mêne naj vpraša!* Daljše oblike »dajejo govoru in pisavi nekaj vzvišenega, resnobnega in izražajo goreča čuvstva« (Murko 1892: 55), zato se pogosteje uporabljajo v molitvah, pomembno je tudi pesniško poudarjanje, poudarjanje tudi razmerja med dvema osebama, npr. *Têbe in mêne ga je sram*; daljše oblike se uporabljajo za členki, npr. Tudi tebe že zna po imenu, »logični naglas« ima po pridevniškem zaimku *sam*, npr. *Ta zataji sam sebe*, za zvalnikom, npr. *Če têbe, ptica, vjamemo*, pred pristavki, npr. *Kaj je tebi lepoj roži?*

Skladenjsko pomembna pripomba je tudi, da se daljše oblike navadno ne ponavljajo, temveč navadno daljšim sledijo krajše, npr. *Prijatelj, uči mene pisarije*,

odkri mi proze naše lepotije (Murko 1892: 63). Na kopicenje zgolj kratkih oblik opozarja s Stritarjevim primerom: *Kar ti si mi, ti storil bom* (Murko 1892: 64).

V kontekstu izražanja zgolj čustvenosti s kratkimi oblikami brez komentarja navaja zglede rabe etičnega dajalnika, npr. *Po polji mi gre en majhen fant* (Murko 1892: 61). Ločuje med zgolj prostomorfemskim *se* in zaimenskim *sebe*: »Vendar je poleg *se* v stavku še drugi *sebe*, *se* le mogoč: *človik se tim bulie sam sebe sramuie, več se nase ne zanaša*« (Murko 1892: 61). Prostomorfemsko rabo in pomensko izpraznjenost kratkih zaimenskih oblik lepo opiše: »Krajše oblike zaimka *jъ* rabijo se semtertje kakor nemški *es*: [...] *K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati* [...] *Še ga bomo pili*« (Murko 1892: 62, 63). Zelo pomembna je trditev, da naslonske s svojo naglašeno besedo tvorijo »besedno celoto« (Murko 1891: 9).

(4) V ospredje postavlja govor in ritem, ki igrata bistveno vlogo pri vseh nadaljnjih natančnejših analizah, kar eksplicitno poudari s stališčem:

O izpremembah, ki so potrebne pri primernem izraževanju mislij, mora nas sicer retorika poučevati, ali tudi slovnica in glasoslovje (fonetika) posebej ne smeta zanemarjati teh pojavov, ker rabita isto gradivo [...] (Murko 1891: 6–7).

V navezi govora in ritma govori o »govornih taktih« in v slovenščini je težnja bodisi k trohejsko-daktilskemu s premikanjem naglasa na začetek besed (južni in vzhodni govori) bodisi jambsko-anapestičnemu ritmu (severozahodni govori). In ravno zaradi govornega ritma lahko oblike dobivajo naglas, zato:

ljel/ postranski naglas za enklitike še drugega važnega pomena: brez njega ne bi bilo mogoče razložiti tako zvanih »krajših«, »skrajšanih«, »slabših«, »breznaglasnih« oblik, poleg »daljših«, »polnejših«, (Kopitar) »močnejših«, »emfatičnih« (Metelko), »ortotoniranih« (Miklošič), [...] tako z vidika govornega ritma kot tudi z vidika »besedne celote« pa »postranski naglas ostaje ali pa se s časom tudi izgublja (Murko 1891: 10–11).

Vsekakor je pomenljiva velika pogostnost naglašanih kratkih tožilniških oblik, še zlasti za predlogom, ki se po Murku začne že v protestantskih besedilih; to je lahko hkrati pomenljiv izrazni poudarek neposredne tožilniške prehodnosti.

(5) Dovolj jasno opozarja na razlike med slovarjem in slovnično oz. skladenjsko rabo: »[...] mi smo navajeni od mladih nog ločevati besede in pripisujemo vsaki besedi naglas, kakoršnega ima res v slovarji, ali nikakor ne zmirom v govorjenem stavku« (Murko 1891: 8). Že uvodoma opozarja na bistveno ločevanje besednega naglasa kot jakostne in tonemske izrazitosti določenih zlogov od stavčnega poudarka, ki izraža težišče stavčne intonacije. Za stavčno poudarjanje

kot stavčnofonetično izrazitost določenega dela stavčne povedi smiselno povzema, da ima pojmovno in pomensko vrednost in je zato »duša izobraževanju mislij« (Murko 1891: 5).

Verjetno ravno iz opazovanja govornenega besedila in iz ugotovitev, da so tudi »enklitike lahko bolj ali manj močno naglašene [...] tudi samostalno naglašene« (Murko 1891: 10) izhaja njegova opomba, da je raba enklitik oz. naslonk možna tudi na začetku stavčne povedi: »Enklitike pa lahko stojé tudi na začetku stavka, nosijo tudi glavni naglas in daljšajo celo svoje samoglasnike, *Mi je pisal moj gospod, Se mi milo zdi, Mi se zdi*« (Murko 1891: 8–9). Naslonke torej organsko umešča v celovito skladijsko-prozodijsko dojemanje stavčne povedi in tudi sobesedila.

(6) Še podrobneje vlogo naslonk in naslonskega niza v stavčni povedi obravnava v podpoglavju O porazstavi enklitiških besed (Murko 1892: 71–86). Že na začetku poglavja o razvrstitvi naslonk našteje nekaj bistvenih in hkrati krovnih dejstev o besednem redu: »Kako se naj razstavljajo besede v stavku, je samo po sebi težavno učiti, tem bolj v slovanskih jezikih, ki hodijo radi pri tem svoja posebna pota. To prednost slovanskih jezikov lahko vsaka oseba porabi po svojih potrebah ali po svoji nastrojenosti« (Murko 1892: 71).

Vzajemno upoštevanje razvojnega kot sodobnega vidika pri obravnavi naslonk je potrdil z napovedjo: »Jaz bom tukaj razpravljaj o faktičnih razmerah in se tudi na zgodovinski razvitek oziral« (Murko 1892: 72). Murko je tudi za evropske razmere zgodaj utemeljeval bistveni pojav skladijske rabe v slovenščini, in sicer, da naslonke stojijo takoj za prvo naglašeno besedo v stavčni povedi,⁵ čeprav priznava tudi izjeme – s poudarkom in naglasom se lahko izgubi naslonska vloga. Bogato gradivo iz različnih virov nas prepričuje v samoniklost njegovih komentarjev in tudi ugotovitev – vse izhaja iz navajanih virov in tudi potrjeno je s številnimi zgledi. V pravilo razvrstitve naslonk organsko vključi tudi zloženo poved, kjer se naslonskemu nizu dodaja še vezniška beseda, s pripombo, da prisiljena raba kazalnih in celo osebnih zaimkov žali čut za jezikovno pravilnost: »[...] Kjer se ne seje, (tam) se ne žanje, Le kogar slovenščina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu [...]« (Murko 1892: 83). Pri stavi naslonk je med drugim upošteval t. i. skladijski naklon in opozarjal, da je vprašalna poved *Al si jo sama izmislila?* lahko tudi pripovedna poved z istim besednim redom, s tem da prvotno vprašalni *ali* s poudarkom dobi vlogo

⁵ Ta besednoredni skladijski pojav sicer poznamo kot t. i. Wackernaglovo pravilo (po jezikoslovcu Jacobu Wackernaglu 1853–1938), ki pravi, da so v indoevropskih jezikih nenaglašene besede v stavkih postavljene na drugo mesto. Na Wackernagla, in ne npr. na Murka, se je tri leta pozneje pri komentiranju stave naslonk v slovenščini skliceval S. Škrabec (1895: 212).

protivnega veznika.⁶ Pomembno opozorilo je, da naslonske ne smejo razločevati ustaljenih ali celo stalnih besednih zvez, npr. samostalnika s pridevnikom, prostomorfemske glagole s *se* ali zloženih glagolskih oblik za preteklik ali prihodnjik, ki »so po pomenu tesno zvezane« (Murko 1892: 74), pri slednjih je razstavljanje zloženih glagolskih oblik v skladnji označil kot neslovensko. Na primerih dokazuje, kako spremenjena in nenaravna stava besed vpliva na stavčni pomen in celotno sporočilno perspektivo povedi, npr. *Ker bojim se* nasproti *Ker se bojim*, pripovedna poved je *Ali ni še je prinesla* nasproti vprašalni povedi *Ali še je ni prinesla?* Priznanje ustaljene stave naslonk v t. i. naslonskem nizu je eksplicitno potrdil z mislijo: »Enklitike morajo slediti zaporedoma [...] treba je omeniti, da enklitike tudi pri razstavljanju ohranjajo svoj red« (Murko 1892: 75, 84). Po Metelku povzema, da tudi pri naslonkah dajalnik stoji pred tožilnikom oz. rodilnikom. In tudi sprotno ovrednotenje že doseženega v slovenščini mu je pomagalo, da je vzporedno s postavljanjem osnovnih zakonitosti pri razvrščanju naslonk v vseslovenskem zapisanem jeziku lažje utemeljeval vzroke za vsa odstopanja in različnosti v posameznih narečjih.

Umestitev Murkove študije o naslonkah v slovensko jezikoslovje

Kako se je umestil sam in kako so ga upoštevali drugi. Sam je med jezikoslovce, ki so nekaj prispevali k védenju o naslonkah v slovenščini, uvrstil zlasti F. Metelka in poudaril tudi koristnost potrditev slovenske stave naslonk I. Navratila, medtem ko je na drugi strani F. Levstika in M. Cigaleta označil kot vnašalca neslovenskega, zlasti srbohrvaškega, skladanja besed v slovenščini; žal tudi vse izdaje Janežičeve slovnice niso dovolj popolno in natančno izčrpale vseh dotedanjih ugotovitev o slovenskem besednem redu.

Sicer pa je osnovna teoretična in siceršnja spodbuda za njegovo jezikoslovno razmišljanje in hkrati tudi za razvoj njegove kritične presoje o določenih ugotovitvah izhajala iz Miklošičeve *Primerjalne slovnice slovanskih jezikov* (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* 1852–1875).

A. Breznik v razpravi *Stava naslonk in prilastka* (1982: 114–117) označi Murkovo obravnavo kot »krasno razpravo«, ki je med drugim tudi »dokazala, da slovenska stava ni tujega izvora, temveč da se je samostojno razvila. Toda govoril je gluhim ušesom!«, in šele Škrabčeva pravila »pristine slovenske stave« so prišla v Levčev pravopis. Sicer pa je Breznik (1916: 262–264) pri obravnavi stalne stave v svoji slovnici upošteval tudi rabo t. i. naslonic in takorekoč vse bistvene Murkove ugotovitve prenesel v jasna slovnična pravila rabe, podkrepljena

⁶ Kako se npr. s poudarkom ali brez razume poved *Si si ga izposodil?* nasproti *Si si ga izposodil.*

z zgledi. Vendar je treba poudariti, da Murkova jezikoslovna razprava ravno z že omenjenim obsežnim komentiranjem rabe naslonk in različnih naslonskih stav v narečjih presega zgolj slovnično bipolarno predpisujočo predstavitev rabe naslonk v smislu prav – narobe. S. Škrabec je Murkovo študijo zelo natančno preučil in upošteval, zato vse nadaljnje Škrabčeve ugotovitve ali dopolnjujejo ali bolj natančno opredeljujejo Murkove teze.

Murkov prispevek k uzaveščanju obstoja in rabe naslonk v slovenščini se v nadaljevanju največkrat omenja skupaj s še Škrabčevimi in Breznikovimi ugotovitvami. Tako se je od Murka, Škrabca prek Breznika do Toporišiča izoblikoval osnovni naslonski niz v slovenščini in ta osnovni naslonski niz v Toporišičevi slovnici (Toporišič 2000: 671) je bil in je izhodišče za ugotavljanje vseh različic možne rabe naslonk oz. naslonskega niza v slovenščini, vključno z dopolnitvami, preureditvami in izpusti, ki jih prinaša zlasti združevanje naslonskih nizov v večstavčni povedi, pobudnik nadaljnjih obravnav je bil J. Orešnik (1985, 1986).

Sklep

Murkova razprava o naslonkah je temeljna in hkrati še vedno tudi najbolj kompleksna (zaenkrat najbolj vseobsegajoča in hkrati poglobljena) razvojno-opisna študija o slovenskih naslonkah. Zaradi izčrpnosti predstavitve, tako gradivne kot jezikoslovne, je bila in je verodostojen jezikoslovni vir za vse takratne in poznejše jezikoslovce. Zaradi naslonk in obsežnosti zajetega gradiva bi lahko bila tudi eno izmed izhodišč za preučevanje narečne skladnje. Iz Murkovih komentarjev med drugim lahko razberemo, kako so skladenjska vprašanja vzajemno povezana s prozodijo govora, zato poudarja vlogo govornega ritma; z govorjenim besedilom pa stopa v osredje tudi sporočevaljska perspektiva besedil.

Literatura

Anton BREZNIK, 1908: Besedni red v govoru. *Dom in svet* 21/5. Katoliško tiskovno društvo, 222–267.

– –, 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Družba sv. Mohorja.

– –, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Četrta pomnožena izdaja. Celje: Družba sv. Mohorja.

– –, 1982: *Anton Breznik. Jezikoslovne razprave*. Izbral in uredil Jože Toporišič. Ljubljana: Slovenska matica.

Matija MURKO, 1891: Enklitike v slovenščini. *I. del: Oblikoslovje in skladnja*. Ljubljana: Matica slovenska. 1–65.

- –, 1892: Enklitike v slovenščini. II. del: *Skladnja*. Ljubljana: Matica slovenska. 51–86.
- –, 1899: *Dr. Vatroslav Oblak (z dvema podobama)*. Ljubljana: Slovenska matica.
- –, 1937a: *Rozpravy z oboru slovanské filologie*. Praha.
- –, 1962: *Izbrano delo*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica.
- Janez OREŠNIK, 1985: O desnem izpustu proklitično-enklitičnih naslonk. *Jezik in slovstvo* 30/5, 145–147.
- –, 1986: O naslonskem nizu v knjižni slovenščini. *Jezik in slovstvo* 31/6, 213–215.
- Anita PETI STANTIČ, 2007: Naslonke – terminologija med skladnjo in prozodijo. *Obdobja 24: metode in zvrsti. Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 425–434.
- Jaro SEVER TORKAR, 2013: *Obravnava slovenskih naslonk*. Diplomatska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta: Oddelek za slovenistiko, Oddelek za splošno in primerjalno jezikoslovje.
- Anton SLODNJAK, 1954: Matija Murko. *Slavistična revija* V–VII, 41–75.
- Stanislav ŠKRABEC, 1895: *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. Let. 14, 3 zv., 4 zv., 5 zv, 208–210, 212–214, 216–218. Gorica: Hilarijska tiskarna.
- Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- –, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, ¹1976, ²2000: *Slovenska slovnica (SS)*. Maribor: Obzorja.
- Jacob WACKERNAGEL, 1892: *Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung. Indogermanische Forschungen* (1892). Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1. 333–436.

MURKOS SPRACHWISSENSCHAFTLICHER BEITRAG ZU AKTUELLEN FRAGEN DER SLOWENISCHEN SYNTAX

Murkos Abhandlung zu den Enklitika (*Enklitike v slovenščini. I. del: Oblikoslovje in skladnja*. Ljubljana 1891; *Enklitike v slovenščini. II. del: Skladnja*. Ljubljana 1892) ist nach wie vor die grundlegende und zugleich meist komplexe beschreibend-analytische Studie zu Enklitika im Slowenischen. Dank hoher Informativität und detaillierter Beschreibung wird die Studie immer noch als zuversichtliche Quelle für damalige und heutige Forscher gehalten. In Bezug auf den Umfang und ausführlichen Inhalt könnte sie zu einem der Ausgangspunkte der syntaktischen Erforschung slowenischer Dialekte werden. Murkos Beobachtungen betreffend Relationen zwischen der syntaktischen und mündlichen Prosodie, zumal die Rolle des Sprachrhythmus stark betont und die kommunikative Rolle des Textes in den Vordergrund gestellt wird.